

सुस्वागतम्

कायदे व नियम

आई-वडील व ज्येष्ठ नागरिक यांच्या चरितार्थ व कल्याणासाठी अधिनियम, 2007

मैने तो वही लिखा है, जो जिंदगी
ने मुझे दिखाया है ।
चित्रफित

amitabh_s_speech_in_baghban (1).mp4

आई वडील, ज्येष्ठ नागरिकांच्या चरितार्थ व कल्याणासाठी अधिनियम, 2007

(सन 2007 चा अधिनियम क्रमांक 57 व नियम दिनांक 23 जून, 2010)

महाराष्ट्र राज्याची अंदाजित लोकसंख्या १२ कोटी इतकी असून त्यापैकी ज्येष्ठ नागरिकांची अंदाजित संख्या एक कोटी इतकी आहे. कुटूंबात मिळणाऱ्या सोयी सुविधा, आधुनिक उपचार पद्धती, वैद्यकीय सुविधा, राहणीमान, सकस आहार व आरोग्याविषयी जागृती निर्माण झाल्यामुळे आयुर्मानात वाढ होत आहे. ज्येष्ठ नागरिक याचा अर्थ ६० वर्ष पूर्ण केलेला कोणताही पुरुष अथवा स्त्री असा होतो. समाजामध्ये शिक्षणाचे प्रमाण वाढल्याने व रोजगाराच्या संधी उपलब्ध झाल्यामुळे तरुण वर्ग व्यवसाय, नोकरी निमित्ताने ग्रामीण भागातून शहराकडे व एका शहरातून दुसऱ्या शहराकडे स्थलांतरीत होत आहे. त्यामुळे स्थलांतराच्या वाढत्या प्रमाणाबरोबरच विभक्त कुटूंब पद्धती रुढ होत आहे. छोटे कुटूंब, राहण्यासाठी छोटी जागा, इत्यादी कारणांमुळे ज्येष्ठ नागरिकांच्या समस्यांमध्ये वाढ होत आहे. आर्थिक दुर्बलता, कमी वेतन, वाढती महागाई, यामुळेसुद्धा कौटुंबिक समस्यांमध्ये वाढ होत असून त्याचा अप्रत्यक्ष परिणाम ज्येष्ठ नागरिकांच्या पोषण व आरोग्यावर होत आहे. ज्येष्ठ नागरिक हा समाजाचा महत्वपूर्ण घटक असल्याने, ज्येष्ठ नागरिकांचे राहणीमान सुसह्य व्हावे, आरोग्याच्या सोयी सुविधा उपलब्ध व्हाव्यात, त्यांच्या पालन पोषणाची जबाबदारी व ज्येष्ठ नागरिकांचे अधिकार यांची जाणिव समाजाला आणि त्यांच्या पाल्यांना व्हावी, म्हणून केंद्र शासनाने ज्येष्ठ नागरिकांच्या कल्याणासाठी आई वडील, ज्येष्ठ नागरिकांच्या चरितार्थ व कल्याणासाठी अधिनियम, २००७ पारित केला आहे. सदरचा अधिनियम महाराष्ट्र राज्यात दिनांक १ मार्च, २००९ पासून लागू करण्यात आला आहे. (अधिसूचना दिनांक ३१ मार्च, २००९)

कलम १ - या कायद्यास आई वडिल, जेष्ठ नागरिकांचे चरितार्थ व कल्याणासाठी अधिनियम, २००७ असे संबोधण्यात येते. सदरचा कायदा जम्मू-काश्मिर वगळता संपूर्ण भारतातील जेष्ठ नागरिक व भारता बाहेरील, भारतीय जेष्ठ नागरिकांना लागू राहिल.

कलम २ - मुले- म्हणजे जेष्ठ नागरिकांची मुले- मुली, यामध्ये मुलगा, मुलगी, नातू, नात यांचा समावेश आहे.

निर्वाह भत्ता— म्हणजे यामध्ये अन्न, कपडेलत्ते, निवारा, वैद्यकिय सोईसुविधा व उपचार याचा समावेश होतो.

पालक —म्हणजे यामध्ये आई, वडिल नैसर्गिक पालक, दत्तक तसेच सावत्र वडिल, सावत्र आई यांचा समावेश होतो.

मालमत्ता —म्हणजे यामध्ये चल अचल संपत्ती स्वतः अर्जित केलेली अथवावारसा हक्काने प्राप्त झालेली संपत्ती.

जेष्ठ नागरिक —म्हणजे कोणतीही भारतीय स्त्रिया व पुरूष व्यक्ति, ज्यांचे वय ६० वर्ष अथवा त्यापेक्षा जास्त आहे त्यांना जेष्ठ नागरिक असे संबोधण्यात येते.

न्यायाधिकरण —(TRIBUNAL)म्हणजे या कायद्याचे कलम ७ अंतर्गत निर्वाह भत्ता निश्चित करण्यासाठी गठीत करण्यात आलेले न्यायाधिकरण.

कलम ४ - कायद्याचे कलम ४(१) प्रमाणे जे ज्येष्ठ नागरिक हे स्वतःच्या उत्पन्नामधून अथवा त्यांच्या मालमत्तेमधून, स्वतःचा चरितार्थ चालवू शकत नाहीत, अशा व्यक्तींना चरितार्थासाठी कलम-५, प्रमाणे परिपोषणासाठी /निर्वाहभत्त्यासाठी संबंधीत जिल्ह्याचे सहाय्यक आयुक्त, समाज कल्याण, यांचेकडे अथवा संबंधीत जिल्ह्यातील, विभागाचे उपविभागीय अधिकारी(महसूल) तथा अध्यक्ष, “ज्येष्ठ नागरिक न्यायाधिकरण” यांचेकडे अर्ज दाखल करता येईल.

कलम ५ - निर्वाह भत्त्यासाठी करावयाचा अर्जस्वतः ज्येष्ठ नागरिक अथवा त्यांचेपालक यापैकी कोणीहीजर ज्येष्ठ नागरिक अर्ज करण्यास सक्षम नसेल तर त्यांनी प्राधिकृत केलेली कोणतीही व्यक्ति अथवा संघटना अर्ज करू शकते.न्यायाधिकरण स्वतः (SUO MOTU) अशा प्रकरणात दखल घेईल.

कलम ६ - न्यायाधिकरणाचे कार्यक्षेत्र —या कायद्याअंतर्गत अपिलावरील सुनावणी ही अर्जदार हा ज्या ठिकाणी वास्तव्य करतो अथवा मुले नातेवाईक ज्या कार्यक्षेत्रात वास्तव्य करतात अशा कोणत्याही न्यायाधिकरणाचे कार्यक्षेत्रात सुनावणी घेण्यात येईल.

कलम ७ - १) ह्या कायद्यांतील कलम ७(१) प्रमाणेहा कायदा अस्तित्वात आल्या पासून ६ महिन्यात राज्य शासन अधिसूचनेद्वारे जिल्ह्याच्या प्रत्येक उपविभागात एक अथवा त्यापेक्षा जास्त अशी न्यायाधिकरणे स्थापन करील

२) ७ (२) सदरचे न्यायानिधकरणावर अध्यक्ष म्हणून, “उपविभागीय अधिकारी” किंवा त्यापेक्षा कमी दर्जा नसलेल्या अधिकाऱ्यांची नियुक्ती करण्यात येईल. निर्वाहभत्त्या संदर्भात प्राप्त झालेल्या तक्रारींवर कार्यवाही करण्यासाठी प्रत्येक जिल्ह्याच्या उप विभागासाठी, "न्यायाधीकरण" गठीत करण्यात येईल. प्रत्येक विभागासाठी 'पीठासीन अधिकारी' म्हणून, 'उपविभागीय अधिकारी (महसूल)' यांची नियुक्ती करण्यात आली आहे.

कलम ८ - १) कायद्यातील कलम ८(१) प्रमाणे प्राप्त झालेल्या अर्जावर , 'ज्येष्ठ नागरिक न्यायाधीकरणाकडे', सुनावणी घेवून त्याबाबत निर्णय घेण्यात येतो.

२) न्यायाधिकरणाला शपथेवर पुरावे सादर दाखल करून घेणे. साक्षिदार यांना सुनावणीसाठी उपस्थित राहण्यासाठी बाध्य करणे. कागदपत्रे दाखल करणे व त्याची खात्री करणेइ. बाबत दिवाणी न्यायालयाचे अधिकार आहेत.

कलम ९ - १) कलम ९(१) प्रमाणे जेष्ठ नागरिक यांची मुले नातेवाईक अथवा पाल्य यांनी जेष्ठ नागरीकांची काळजी घेण्यास निष्काळजीपणा दाखविल्यास, तसेच ही बाब चौकशी नंतर सिध्द झाल्यास व निष्काळजीपणा करत असल्याचे, न्यायाधिकरणाचे मत झाल्यास न्यायाधिकरणाला योग्य वाटेल असा मासिक भत्ता जेष्ठ नागरिक यांना देण्यासाठी न्यायाधिकरण आदेशित करेल. २) कलम ९(२) प्रमाणे न्यायाधिकरण जास्तीत जास्त मासिक निर्वाहभत्ता निश्चित केल्याचे आदेशित करेल. तथापी पाल्यांकडून देण्यात येणारी चरितार्थासाठीची रक्कम रू. १०,०००/ प्रतिमहा पेक्षा जास्त असणार नाही.

कलम ११ - चरितार्थ आदेशाची अंमलबजावणी—(१)कलम ११(१) प्रमाणे निर्वाह न्यायाधिकरणाने पारित केलेले आदेश कोणतेही शुल्क न आकारता, जेष्ठ नागरिकांना मोफत देण्यात येतील. तसेच ज्यांच्या विरुद्ध हे आदेश दिलेले आहे त्यांना आदेश देऊन अंमलबजावणी करण्यासाठी सूचित करण्यात येईल. २) कलम ११(२) या कायद्या अंतर्गत न्यायाधिकरणाने पारित केलेला आदेश हे भारतीय दंडसंहिता १९७३ मधील प्रकरण ९ मध्ये दिलेल्या आदेशा इतकेच महत्वाचे व परिणाम कारक असतील.

अधिनियमातील कलम १२ प्रमाणे 'न्यायाधीकरणाच्या' आदेशा विरुद्ध, संबंधीतांना अपिल दाखल करता येते, संबंधीत जिल्ह्याचे 'जिल्हादंडाधिकारी', हे 'अपिलीय प्राधिकारी' असतील

कलम १३ - न्यायाधिकरणाने चरितार्थ व कल्याणासाठी मंजूर केलेले आदेश व त्यामध्ये निर्देशित केलेली रक्कम आदेश पारित केल्याच्या दिनांकापासून ३० दिवसांत, मुले अथवा नातेवाईक यांनी जेष्ठ नागरिक यांना देणे बंधनकारक आहे.

कलम १५ - १) १५ (१) प्रमाणे न्यायाधिकरणाच्या आदेशाविरूद्ध अपिल करण्यासाठी, राज्य शासन अधिसूचनेद्वारे प्रत्येक जिल्ह्यात १ अपिलीय न्यायाधिकरण स्थापन करेल. सदर अपिलिय न्यायाधिकरणाचे, अध्यक्ष म्हणून जिल्हाधिकारी अथवा जिल्हाधिकारी यांच्या पेक्षा कमी दर्जा नसलेल्या अधिकाऱ्यांची नियुक्ती करेल

कलम १६ - १) कायद्याचे कलम १६(१) प्रमाणे न्यायाधिकरणाच्या आदेशाबाबत ज्येष्ठ नागरिकांचे अथवा पालकांचे समाधान न झाल्यास संबंधितांना, सदर आदेशाविरूद्ध ६० दिवसांचे आत “अपिलीय प्राधिकरणाकडे” अपिल दाखल करता येईल. तथापी न्यायाधिकरणाने निश्चित केलेला निर्वाहभत्ता कि जो नातेवाईक यांनी जेष्ठ नागरिक यांना देणे अपेक्षित आहे व तसे आदेशित केलेले आहे, ती रक्कम जेष्ठ नागरिक यांना अपिलीय प्राधिकरणाच्या आदेश होई पर्यंत देणे बंधनकारक राहिल.

कलम १८ - १) कायद्याच्या कलम १८(१) प्रमाणे राज्य शासन जिल्हा समाज कल्याण अधिकारी(सहाय्यक आयुक्त समाज कल्याण) यांना अथवा जिल्हा समाज कल्याण अधिकारी यांच्यापेक्षा कमी दर्जा नसलेल्या अधिकाऱ्याची पदसिद्ध निर्वाह अधिकारी MAINTENANCE OFFICER म्हणून नियुक्ती करेल.

कलम १९ - १) या कायद्याचे कलम १९ (१) प्रमाणे राज्य शासन प्रत्येक जिल्ह्यात सोयींच्या ठिकाणी जेष्ठ नागरिकांची संख्या विचारात घेऊन १५० क्षमतेचे सर्व सोईसुविधांनी युक्त असे वृद्धाश्रम स्थापन करील.

कलम २० - जेष्ठ नागरिकांचे आरोग्य व वैद्यकीय देखभाल बाबत करावयाच्या उपाय योजना २०(१) शासकीय दवाखाने तसेच शासन मान्यता प्राप्त अनुदान तत्वावरील दवाखाने यामध्ये जेष्ठ नागरिकांसाठी बेडची सुविधा उपलब्ध करून देतील

२०(२) जेष्ठ नागरिकांसाठी हॉस्पिटल व दवाखाने या ठिकाणी स्वतंत्र रांगांची व्यवस्था करण्यात येईल.

२०(३) दुर्धर आजारावरील उपचार तसेच असाध्य अजार यावरील उपचार जेष्ठ नागरिकांना उपलब्ध करून देण्यात येतील.

२० (४) जेष्ठ नागरिकांचे दुर्धर अजार तसेच वयोपरतवय होणाऱ्या आजारांवर संशोधनात्क उपक्रम हाती घेणे.

२०(५) प्रत्येक हॉस्पिटल मध्ये गेरीअॅट्रीक आजाराने बाधित जेष्ठ नागरिकांसाठी स्वतंत्र व्यवस्था असावी, तसेच यासाठी गेरीअॅट्रीक आजाराचे ज्ञानअसलेल्या वैद्यकीय अधिकाऱ्याची नियुक्ती करण्यात येईल.

कलम २१- जेष्ठ नागरीकांचे आयुष्य व मालमत्तेची काळजी घेणे काद्याचे कलम २१ अंतर्गत राज्य शासन खालील उपाययोजना करेल. १) या कायद्यांतर्गत करण्यात आलेल्या तरतूदींची दूरदर्शन, रेडिओ, व प्रिंट मेडिया यांचे मार्फत मोठ्या प्रमाणावर वारंवार प्रसिध्दी करण्यात येईल. या कायद्याची अंमलबजावणी करणारे अधिकारी, पोलीस अधिकारी तसेच न्यायीकसेवा मधील सदस्य यांना संवेदना जागृती(Sensitization) व जाणीवजागृती(Awareness) बाबत वारंवार प्रशिक्षण आयोजित करण्यात येईल.

कलम २४: या कायदयाअंतर्गत ज्या व्यक्ती, नातेवाईक, मुले जेष्ठ नागरीकांची पालन पोषणाची जबाबदारी आहे अशा व्यक्तींनी जेष्ठ नागरिकांना कायम स्वरूपी अथवा तात्पुरते सोडून देण्याच्या उद्देशाने कृती केली असल्यास या कायद्या अंतर्गत असे करणाऱ्या व्यक्तिस ३ महिने पर्यंत तुरुंगवास/अथवा रू. ५,०००/- पर्यंतचा दंड अथवा दोनही शिक्षांची तरतुद करण्यात आली आहे.

कलम २५ - या कायदयाचे कलम २५ (१) प्रमाणे भारतीय दंड संहिता १९७३ अंतर्गत काहीही नमूद केले असले तरी या कायद्या अंतर्गत घडलेला गुन्हा हा दखलपात्र व जामीनपात्र आहे.

